

Аналізується поширення в різних країнах та сферах соціального життя системи мирного вирішення конфліктів. Обґрунтовано доцільність та можливість її упровадження в умовах української школи для вирішення конфліктів та профілактики підліткової злочинності. Висвітлено досвід запровадження в загальноосвітніх навчальних закладах Кременчуцького району Полтавської області проекту "Відновні практики в школі. Створення шкільної служби порозуміння".

Анализируется распространение в разных странах и сферах социальной жизни системы мирного разрешения конфликтов. Обоснованы целесообразность и возможность ее внедрения в условиях украинской школы для разрешения конфликтов и профилактики подростковой преступности. Освещен опыт внедрения в общеобразовательных учебных заведениях Кременчуцкого района Полтавской области проекта "Восстановительные практики в школе. Создание школьной службы взаимопонимания".

Propagation of the system of peace conflict resolution among different countries and spheres of social life is analyzed in this paper. Expediency and availability of its implementation for the conflict resolution and prophylaxis of youth delinquency are grounded. Paper tells about experience of project "Renovating praxis in school. Creation of school mutual understanding service" implementation in secondary educational institutions in Poltava region.

ШКІЛЬНІ СЛУЖБИ ПОРОЗУМІННЯ ЯК ШЛЯХ ДО ПІДВИЩЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ¹ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

К. М. Муліка

За даними МВС України неповнолітні у 2009 – 2010 навчальному році склали на 20,6 % злочинів більше, ніж у попередньому. Кількість таких неповнолітніх в Україні зросла на 17,3 % по всіх регіонах держави, крім Львівської області та м. Києва [7]. За 9 місяців 2010 р. у Полтавській області відзначено зростання злочинності серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів на 96,2 % (53 випадки проти 27 у 2009 р.). Серед учнів професійно-технічних навчальних закладів зафіксовано зростання злочинності на 92,3 % (25 випадків проти 13 за відповідний період 2009 р.) (Про стан і заходи щодо попередження правопорушень і злочинності серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів за 9 місяців 2010 року : Наказ ГУОН від 08.10.10 № 790).

Коли рівень злочинності зростає, це свідчить про наявність у суспільстві серйозних негараздів. Події, що відбуваються протягом останніх десятиліть в Україні, привели до трансформацій дитячої особистості, зокрема, проблем у становленні самоідентичності (співвіднесення себе з собою, сприйняття своєї свідомості, самого себе як онтологічно цілісної та самостійної особистості). Політичні, соціальні, інформаційні зміни похитнули систему уявлень, переконань, вірувань та цінностей індивіда і суспільства загалом. Відбувається

трансформація ієрархії потреб: потреби більш високого рівня нівелюються, нижчого – стають ведучими та характеризуються інтенсивністю (замість прагнення особи до самоактуалізації та самореалізації її поведінка здебільшого спрямована на убезпечення себе та задоволення фізіологічних потреб). Соціальні зміни, часто революційні, але без видимих жертв, трансформують складові життєвого світу, створюючи дефіцит комунікативних якостей, роблять людей "різночасовими" (коли у представників різних поколінь життєва картина світу має суттєві відмінності та практично неможливо віднайти спільні цінності, досвід, ідеали). Видатний літературознавець, культуролог, семіотик Ю. Лотман про комунікацію говорить як про розкодування тексту з мови "мого Я" на мову "твого Я". За Лотманом "Мова – це код + історія". Учений наголошував, що у того, хто говорить і хто слухає, не може бути абсолютно однакових кодів, як не може бути однакового обсягу пам'яті. Сама можливість комунікації обумовлюється тим, що множини кодів обох учасників хоч і не тотожні, але перетинаються. Саме перетин цих множин і є "полем" адекватного розуміння.

Уже виникають питання про те, що відбувається з ідентичністю людини в умовах зародження інформаційного суспільства

¹ За допомогу у підготовці цієї статті висловлюю вдячність завідувачці центру практичної психології і соціальної роботи відділу освіти Кременчуцької райдержадміністрації Наріжній Валентині Анатоліївні, яка зібрала та надала інформацію про покрокове запровадження шкільних служб порозуміння психологічною службою району в навчальних закладах. Використано звіт відділу освіти Кременчуцької райдержадміністрації, Піщанської гімназії Кременчуцької районної ради Полтавської області від 25.05.2010 № 167 "Кроки до впровадження проекту "Відновні практики в школах. Створення шкільних служб порозуміння"".

тва, які колізії нас чекають попереду, як вплине на становлення особистості економіка, що на цьому етапі стає більш інноваційною, інтелектуальною. "Ми живем в епоху становлення виртуальний ідентичності" [1]. За такої епохи, вважають автори, стирається грань між особистістю та соціальним середовищем, стає справді не зрозуміло, "где человек, а где окружающие его культурные артефакты", необхідно зрозуміти, яким чином "мир врывается в нас, достраивая и расширяя пространство нашего Я" (О. В. Лук'янов [3]).

Дефіцит якостей емоційної розумності, який призводить до невиробленості необхідних соціальних навичок при вирішенні конфліктних ситуацій: ефективного налагодження стосунків з іншими людьми, ненасильницького вирішення міжособистісних стосунків, задоволення власних потреб цивілізованим шляхом, можливості використання лідерських якостей, надалі переростає у девіантну², делінквентну³, адиктивну⁴ поведінку.

Асоціальна поведінка підлітків часто обумовлена невмінням батьків продемонструвати приклади того, як слід реагувати на складні життєві ситуації. Сучасні підлітки незабаром самі стануть батьками, тому настало нагальна необхідність у розробленні та запровадженні комплексної інноваційної моделі профілактики конфліктів в учнівському середовищі, запобігання підліткової злочинності, яка б допомагала у становленні ідентичності – соціотерапії (можливо, у деяких випадках інституційованої), яка б розвивала адаптаційні якості дітей. Методи та прийоми такої роботи мають бути спрямовані на активізацію внутрішньої конструктивної діяльності конфліктуючих із метою усвідомлення своєї провини та наслідків скосеного, взяття на себе відповідальності за свої вчинки, дії на їх виправлення та відновлення мирних стосунків в оточенні. Нині в Україні запровадження відновних практик⁵ відбувається також шляхом створення шкільних

служб порозуміння⁶, діяльність яких пов'язана саме з *первинною профілактикою* (спрямованою на налагодження конструктивної соціальної взаємодії підлітків: соціально прийнятної, законослухняної поведінки). Основними суб'єктами профілактичної діяльності на цьому рівні є система освіти та шкільні служби порозуміння, які проводять ціннісно-орієнтоване навчання підлітків навичок конструктивної взаємодії) та забезпечують *вторинну профілактику* (розв'язання конфліктів та реагування на прояви девіантної поведінки учнів школи). *Третинна профілактика* стосується підлітків, які скоїли правопорушення або злочин (із метою реабілітації та реінтеграції правопорушника або злочинника в громаду).

Репресивні заходи покарання неповнолітніх, які скоїли правопорушення або злочини, не дають бажаного результату, навпаки, сприймаються дітьми як типова демонстрація сили, тільки в "узаконено-му" вигляді, формують у дітей уявлення про світ як вороже середовище, де кожен "уриває свій шматок пирога", не обираючи засобів. Фактично репресивні заходи збільшують кількість і тяжкість наступних злочинів.

Відновний процес⁷, який пропонується у рамках запровадження шкільних служб порозуміння для розв'язання конфліктів, дає змогу не тільки вирішити конфліктну ситуацію, але й ефективно запобігти виникненню суперечок та непорозумінь у майбутньому. Означений процес спрямований у перспективу і замість відповіді на питання: "Хто винен?" пропонує відповісти на питання: "Що можна зробити, щоб виправити те, що сталося і запобігти новим конфліктам?". Спеціальні методики (медіація⁸ та "коло прийняття рішень"⁹) є не просто технологіями, що ефективно працюють, а ще й практиками, які ґрунтуються на особистісних цінностях людей. Розглянемо детальніше основні особливості відновних практик – медіації та "кола

² Девіантна поведінка – відхилення від норми.

³ Делінквентна поведінка – проступки та дрібні правопорушення, які не є злочином, що карається в судовому порядку.

⁴ Адиктивна поведінка – зловживання різними речовинами, які змінюють психічний стан, включаючи алкоголь та тютюн, до того, як сформувалася фізіологічна залежність.

⁵ Відновні практики (відновний підхід) – системи мирного вирішення конфліктів (у цій статті мається на увазі у шкільних колективах) за допомогою спеціально підготовлених координаторів (зазвичай це практичні психологи або соціальні педагоги) та посередників-медіаторів.

⁶ Шкільні служби порозуміння (ШСП) – команда підготовлених старшокласників-посередників (медіаторів), які допомагають своїм ровесникам розв'язувати конфлікти мирним шляхом, використовуючи у своїй роботі відновні практики (медіацію однолітків, коло прийняття рішень тощо) та працюють над формуванням безпечної атмосфери в навчальному закладі.

⁷ Відновний процес – будь-який процес, у якому потерпілий, правопорушник та / або будь-які інші члени спільноти, на яких вплинуло правопорушення, активно і спільно беруть участь у вирішенні проблем, що виникли внаслідок правопорушення, за допомогою незацікавленої третьої сторони.

⁸ Медіація – (від латинського "mediare" – "посередництво") – це відновна практика, участь у конфлікті нейтральної, незацікавленої сторони, яка авторитетна для всіх конфліктуючих учасників.

⁹ "Коло прийняття рішень" – відновна практика, особливістю якої є залучення до вирішення проблеми всіх зацікавлених осіб, забезпечення їх активної участі в обговоренні ситуації та прийнятті рішень. Особливістю кола є те, що кожен учасник має змогу висловити свою точку зору, бути почутий іншими членами кола.

прийняття рішень", що застосовуються у діяльності шкільних служб порозуміння.

Що таке медіація

Медіатори запроваджують процес виявлення всіх обставин конфлікту, при цьому роблять усе можливе – власне, в цьому і полягає суть медіації – щоб позиція та почутия, відчуття, які за нею стоять, побажання, інтереси, потреби сторін спочатку були "викладені на стіл медіації", потім були почуті всіма учасниками конфлікту, аргументи відпрацьовані і визначено загальне рішення – вихід із конфліктної ситуації, який би влаштовував усі сторони [5].

Моделлю для створення технології медіаторства були способи втручання квакерами¹⁰ та єврейськими общинами (XVII ст.) у різні конфлікти-суперечки про спадщину, власність або проблеми сімейних конфліктів, розлучень. З часом медіація ввійшла у різні сфери професійної діяльності: приватну практику, судочинство і позасудовий розгляд, бізнес і управління.

Намагання залучити в конфлікт третю сторону, щоб досягнути вичерпного, із задоволенням усіх сторін вирішення конфлікту не нові. Як модель вирішення конфлікту медіація має багату історичну традицію. Подібна практика була в давніх іудеїв; в Африці, Японії, Китаї. У Китаї та Японії стратегія медіації використовується протягом тривалого часу для врегулювання соціальних відносин. В античній Греції конфлікти між містами-державами теж регулювалися при посередництві "третіх осіб". У африканських племенах і до сьогодні збереглися інститути народних зібрань, де конфлікти вирішуються за допомогою персони, які усі довіряють та яку поважають [5].

На сьогоднішній день медіація поширенна в таких країнах, як Нова Зеландія, Канада, Австралія, Великобританія, Франція, Іспанія, Італія, Бельгія. Привертає увагу досвід упровадження медіаторства в "дружелюбних школах" Нідерландів [4]. У таких школах медіатором можна стати

після 6 років, для цього треба пройти 3-денний тренінг і скласти іспит. "З 4 класу (8 років) у дружелюбній школі дітей учатися, як вести переговори, досягати консенсусу, приймати виграшні рішення" [4]. У США, багатьох країнах Європи та в інших регіонах принципи медіації закріплені у законодавчих актах, медіація використовується як один з основних способів вирішення конфліктних ситуацій у бізнес-середовищі, а медіатор вважається однією з найпрестижніших професій. Незважаючи на поширення медіації в іноземних країнах, в Україні медіація ще й досі залишається невідомим поняттям для багатьох людей, процедурою, яка викликає подив навіть у колах фахівців.

Інновацією є те, що посередницька та регулювальна функції стають професійними, емоційні та комунікативні прояви в конфлікті враховуються, але опрацьовуються не явно, а лише настільки, щоб не заважати досягненню погодження, вони модулюються у напрямку "перетворення конфліктної енергії на творчу" [5]. Це є однією із особливостей медіації, яка відрізняє її від психотерапії. Тобто на сьогодні медіатор – це перша за все особа, яка володіє компетентностями, набутими у процесі навчання.

Відповідальність за діловий зміст у розв'язанні конфлікту несуть сторони конфлікту. Під час процедури медіації сторони дотримуються таких принципів:

- ◆ **Добровільність.** Кожна із сторін добровільно бере участь у переговорах і усвідомлює, що рішення може бути досягнене тільки шляхом співробітництва; кожен учасник може припинити участь у медіації на будь-якому етапі процедури.

- ◆ **Відповідальність.** Сторони несуть відповідальність за прийняті рішення та його виконання, а медіатор – за процес, дотримання правил та принципів процедури.

- ◆ **Нейтральність.** Під час процесу медіатор не приймає позицію жодної зі сторін, не оцінює їх, а однаково допомагає обом сторонам.

- ◆ **Конфіденційність.** Усе, що відбувається на медіації, не розголошується ні медіатором, ні сторонами, за винятком ситуації, коли це необхідно.

Медіатори Піщанської гімназії із сертифікатами, що засвідчують участь у тренінгу "Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння" (березень 2010 р.)

¹⁰ Квакери (Релігійна Спілка Друзів) – протестантська конфесія в християнстві, відома своїми пацифістськими настановами і гуманістичним спрямуванням.

ацій, коли сторони самі виявили бажання поширити інформацію [6].

Клієнт. На позиціях довіри та добро-вільності вступає у процес медіації. Розраховує на результат і робить все для того, щоб його досягти (до кінця медіації третя, нейтральна сторона має привести до взаємоприйнятного рішення). Може висловлювати свої побажання та прохання, але має вислуховувати інтереси свого опонента. Клієнт свідомо дотримується своїх інтересів, його не вмовляють та не пришвидшують процес. Допоки клієнту щось не подобається у пропонованому рішенні, він про це говорить і рішення обговорюється далі. Ніхто не примушує брати участь у переговорах до нескінченності: коли клієнт не бачить сенсу продовжувати або втратив надію на визначення погодження, він про це заявляє та виходить із процесу.

Медіатор. Сприяє досягненню конструктивного врегулювання конфлікту, але наперед не гарантує його. Контролює дотримання правил медіації: не допускає будь-яких нападів у ході дискусії, відслідковує слова, інтонацію, постійно повертає всіх до теми та ретельно відслідковує всі висловлювання на предмет можливості використати їх як майбутнє рішення. Сприяє процесу кооперації, яка спрямована на вирішення конфлікту. Займає третю, нейтральну сторону, яка не підтримує жодну із сторін конфлікту. Стежить за достовірністю фактів, що виносяться на обговорення. Створює можливість висловитися кожній стороні, роз'яснити її позицію та бути почutoю. Розмежовує спільне та суперечливе у конфлікті. На стадії прояснення конфлікту виявляє те, що криється за позиціями та точками зору конфліктуочих. Сприяє конкретизації, уточненню та розвитку змісту конфлікту. Прописує угоду, піклується про чіткість визначення, реальність прийнятого рішення, позитивне, просте його формулювання. Для кожної із сторін це рішення має бути виграшним.

Вимоги до медіатора. Знання правил і принципів медіації, дотримання їх. Володіння необхідними знаннями та навичками. Знання етапів медіації та змісту кожного етапу. Навчання медіаторів шкільних

служб порозуміння, досвід запровадження яких висвітлюється далі у цій статті, відбувається у кілька етапів: перший із них тренінг "Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння (ШСП)", другий етап передбачає професійне вдосконалення – упродовж практичної роботи в ШСП, обміну досвідом з іншими медіаторами та супервізії.

Медіація порівняно з іншими техніками та прийомами вирішення конфліктів. Медіація на відміну від психологічного консультування, психотерапії не вирішує проблеми відносин між партнерами. Мова йде не про зміну ставлення, а про вирішення конкретної ситуації, яке забезпечується конкретними внесками конфліктуючих сторін із метою усунення протистояння.

У фокусі стоїть виявлення можливостей та готовності поступитися власними побажаннями і отримати "бонуси" від поступок іншої сторони, а не подолання душевних розладів та відновлення міжособистісних стосунків, хоча такий ефект частково досягається опосередковано. Теми, що опрацьовуються у медіації, є предметами суперечки (образа, відшкодування завданої школи, фізичне насилля тощо).

Медіатори, на відміну від суддів, не виносять рішень та вироків, у медіації учасники самостійно визначають та приймають рішення, підписують договір про виконання певних домовленостей. Сторони конфлікту у процесі медіації безпосередньо впливають на процес, на відміну від судового процесу. Порівнюючи медіацію з третейським судом, стає зрозуміло: третейський судя часто сам пропонує угоду, яка або приймається, або заперечується. У медіації рішення визначаються та приймаються зацікавленими сторонами (медіатор відповідає лише за процедуру) [5].

Що таке "коло прийняття рішень"?

Особливістю процесу розвитку конфлікту є те, що на певній стадії в конфлікт втягується певна кількість людей, які тією чи іншою мірою впливають на розвиток конфлікту, мають свої інтереси, погляди та пе-

Медіатори Піщанської гімназії Кременчуцького району (зліва направо): Рудь Сергій, Грицай Анна, Коробка Тетяна, Вусик Марина створюють плакат "Принципи медіації" для презентації шкільної служби порозуміння учням своєї гімназії

реконання. Традиційно батьківчиною "кола" вважають Північну Америку, а саме США та Канаду, корінні народи цієї території розв'язували свої суперечки та проблеми, сідаючи в коло для відкритого та рівного спілкування. В Україні теж існував досвід проведення "кіл", зокрема, можна згадати трипільську культуру, пізніше "кола" стали поширеними на Січі [6].

"Коло прийняття рішень" – відновна практика, у ході якої проводиться зібрання людей, які зацікавлені у вирішенні певної проблеми чи суперечки і в атмосфері рівності та довіри, взаємоваги й турботи, згідно з певними правилами кожен із членів має змогу бути почутим та висловити власну точку зору. Залежно від мети, з якою проводиться "коло", процедура називається "коло прийняття рішень", "коло примирення", "коло підтримки", "коло формування цінностей" тощо.

У колі присутній ведучий (хранитель "кола") – особа, яка інформує учасників про правила, формулює питання для обговорення, слідкує, щоб громада дотримувалася процедури та несе відповідальність за забезпечення атмосфери взаємоваги, підтримки й толерантного ставлення. Важливим елементом "кола" є Мовник – це символічний предмет, що передається з рук у руки від одного учасника до іншого та дає право говорити. Укладачі проекту "Шкільні служби порозуміння" пропонують як Мовника використовувати Братину – "невелику керамічну дерев'яну або металічну чашу, оскільки використання Братини має українське коріння та духовно єднає нас із предками" [6]. Тримаючи в руках Братину, учасник "кола" повинен поважати процедуру, інших учасників, говорячи:

- ◆ Від серця, чесно і відкрито;
- ◆ З повагою до присутніх;
- ◆ Коротко та лаконічно, щоб дати змогу висловитися іншим;
- ◆ По суті обговорюваних у "колі" питань.

Правила "кола" безпосередньо пов'язані з Мовником, до них належать такі:

◆ Братина завжди рухається по Колу за годинниковою стрілкою ("за сонцем"). Кожен має дочекатися своєї черги.

◆ Говорити має право лише той, хто тримає в руках Братину, або той, хто от-

римав особливе право від хранителя "кола".

◆ Кожен має право передати Братину наступному, зберігши мовчання, якщо йому немає чого сказати або він / вона не хоче говорити.

◆ Жоден не має права покинути "Коло", поки воно не завершилося.

Братина передається по "колу" доти, доки залишається людина, якій є що сказати з приводу дискусії. "Коло" завершується тоді, коли Братина обіде його, а всі збережуть мовчання [6].

Розбудова шкільних служб порозуміння на Полтавщині

Протягом 2009 – 2011 років досвід запровадження відновних практик у навчальних закладах Полтавщини вивчено працівниками психологічної служби із 19 районів (міст) області (зокрема представниками трьох інтернатів, двох професійно-технічних навчальних закладів та одного позашкільного навчального закладу).

За станом на кінець 2010 – 2011 навчального року за сприяння, зокрема, Центру практичної психології і соціальної роботи ПОІППО підготовлено 77 координаторів (дорослих із кола працівників психологічної служби) та близько 70 підлітків-медіаторів. У Пирятинському, Кременчуцькому районах здобули базові навички медіатора всі працівники психологічної служби.

Проте фактично в області повноцінно діють 17 шкільних служб порозуміння (13 – у Пирятинському, 1 – у Кременчуцькому районі та 3 у м. Лубнах). У різних районах, містах, навчальних закладах області шкільні служби порозуміння знаходяться на різних стадіях розвитку (від виконання чітко запланованих заходів щодо реалізації визначених перспектив до запровадження лише окремих елементів медіаторства: метод "Кола", техніки "Кільце", "Перефразування", "Уточнення" тощо). Практики виокремлюють такі умови для створення дієвої шкільної служби порозуміння:

1. Наявність професійно зрілого фахівця психологічної служби (практичного психолога, соціального педагога) зі сфор-

Колективна робота команди учнів-медіаторів над презентацією шкільної служби порозуміння

мованою мотиваційною готовністю до запровадження інновацій.

2. Відповідний рівень психологічної культури та професійної компетентності директора навчального закладу, його готовність до прийняття та запровадження інновацій, оскільки на перших етапах упровадження психолог потребує саме адміністративної підтримки.

3. Наявність відповідного сталого контингенту учнів, із числа яких відбираються майбутні медіатори (у спеціальних, інтернатного типу навчальних закладах, для яких характерна плинність учнів, відхилення їх у психофізичному розвитку, можливі лише елементи запровадження відновних практик).

4. Наявність матеріального оснащення для проведення навчальних тренінгів (ватмані, маркери, фломастери тощо).

5. Наявність окремого психологічного кабінету для проведення медіацій.

6. Готовність педагогічних працівників, батьків, учнів до переосмислення традиційних підходів до вирішення конфліктів, відповідальності за вирішення конфліктної ситуації (оскільки від медіатора залежить дотримання правил і принципів, етапів медіації. Відповідних зусиль мають докладати учасники конфлікту).

Одним із суттєвих бар'єрів при запровадженні шкільних служб порозуміння є рівень психологічної культури учасників навчально-виховного процесу та готовності їх до уведення інновацій. Традиційно від психолога як фахівця з боку тих, хто звертається, очікуються швидкі конкретні результати без докладання власних зусиль. Саме відновний підхід у рамках шкільних служб порозуміння спрямований на формування відповідальної, психологічно компетентної, зрілої особистості.

Вісімнадцятий рік розбудовується в Кременчуцькому районі психологічна служба системи освіти, науковим, інформаційним, методичним осередком якої є центр практичної психології і соціальної роботи відділу освіти Кременчуцької районної держадміністрації. Незважаючи на "юний" вік, психологічна служба Кременчуцького району презентує конкретні результати своєї діяльності: система соціально-педагогічного, психологічного супроводу навчально-виховного процесу в ЗНЗ району є цілісним комплексом, що включає діагностично-корекційну складову. Кожен навчальний заклад у цьому сільському районі на Полтавщині має посаду соціально-педагога. Кадрове забезпечення соціальними педагогами в ЗНЗ району за рахунок бюджету складає 100 % відповідно до потреби, також до вирішення кадрової проблеми працівників психологічної служби залучаються позабюджетні кошти та кошти місцевого бюджету (відповідно до роз-

порядження голови районної держадміністрації). Працівники психологічної служби на правах дорадчого голосу беруть участь у роботі органів державно-громадського управління освітою, а саме: учнівського самоврядування, ради школи, батьківського комітету, штабу профілактики правопорушень та бездоглядності, піклувальної ради школи тощо. Протягом останніх років у Кременчуцькому районі зафіксовано лише один злочин (крадіжка), який скоїв учень. Розбудова психологічної службою ШСП у навчальних закладах Кременчуцького району є інновацією, яка доводить конкретну дієвість, результативність, заслуговує на вивчення та запровадження у різних сферах, дотичних до створення безпечного середовища, гуманного суспільства.

Далі пропонуємо ознайомитися із досвідом роботи центру практичної психології і соціальної роботи Кременчуцької районної державної адміністрації Полтавської області (завідувачка Наріжна Валентина Анатоліївна), де за сприяння Благодійної організації "Український центр порозуміння" впроваджено шкільну службу порозуміння (координатор – практичний психолог Піщанської гімназії Кременчуцького району Чикун Людмила Миколаївна), додаток.

ЛІТЕРАТУРА

1. От Мы – медиа к Я – медиа: трансформации идентичности в виртуальном мире [Электронный ресурс] / Асмолов А., Асмолов Г. / Александр Асмолов, Григорий Асмолов. – Режим доступу: http://dibase.ru/article/24082009_lukyanov.

2. Про вжиття заходів щодо запобігання насилля над дітьми : Наказ МОН від 01.02.10 № 59 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/8993>.

3. Самоідентичность как условие устойчивости человека в меняющемся мире (24. 08. 2009) [Электронный ресурс] / Лукьянов О. В. – Режим доступу: <http://www.dissertat.com/content/samoidentichnost-kak-uslovie-ustoichivosti-cheloveka-v-tenuayushchemsyu-mire/>

4. Стоцька О. 10 днів діалогу в Нідерландах / Олена Стоцька // Постметодика. – 2009. – № 5-6 (89 – 90). – С. 14 – 16.

5. Что такое медиация? В "Медиация – искусство решать конфликты" [Электронный ресурс] / Мета Г., Похмелкина Г. // издано "VÉRTE". – 2004. – Режим доступа: http://www.conflict-mediation.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=76:----q----q----qverteq-2004&catid=38:2009-10-12-11-29-27&Itemid=70.

6. Шкільна служба розв'язання конфліктів : досвід упровадження. ПОСІБНИК / Г. Коваль Р., Горова А., Нікітчук А. та інші. – К. : Видавець Захаренко В. О., 2009. – 168 с.

7. Щодо подолання злочинності серед неповнолітніх та організацію профілактичної роботи : Лист МОН України від 13.09.10 № 1/9-623. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/8993>.

Додаток**Проект "Відновні практики в школі. Створення шкільної служби порозуміння (ШСП)"**

Зав. центром практичної психології і соціальної роботи відділу освіти Кременчуцької РДА

В.А.Наріжна

ситуацій старшокласників (метод "рівний-рівному"). Підвищити психологічну культуру учнів 5-10-х класів при вирішенні особистісних, міжособистісних конфліктних ситуацій та зменшити кількість конфліктів у навчальному закладі, підліткових злочинів.

Завдання:

1. Сформувати єдине інформаційне поле стосовно інноваційної системи профілактики конфліктних ситуацій у навчальному закладі (ШСП).

2. Створити умови (облаштувати окремий кабінет, відібрати старшокласників та навчити їх проводити медіацію, залучати до медіації у вирішенні шкільних конфліктів широке коло учасників навчально-виховного процесу, за потреби залучати установи, організації до процесу медіації) для гуманного вирішення конфліктних ситуацій в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

3. Запровадити механізми навчання учнів та дорослих проводити медіацію та брати участь у медіації при вирішенні шкільних конфліктів.

4. Організувати роботу щодо формування особистісних якостей учнів при вирішенні конфліктних ситуацій (уміння аналізувати вчинки, які завдають іншим людям шкоду, усвідомлювати мотиви та потреби інших людей, брати відповідальність за власні вчинки, підвищити правову обізнаність учнів).

5. Запровадити механізми підтримки та розвитку інноваційних процесів в умовах школи.

6. Створити умови для делегування повноважень при вирішенні конфліктів як готовності педагогів до змін у навчальному закладі.

Алгоритм дій:**Підготовчий етап****Інформаційна кампанія:**

– інформувати начальника відділу освіти, керівника навчального закладу, де планується запровадити ШСП, про інноваційний підхід у профілактиці та подоланні шкільних конфліктів та підліткової злочинності, а саме впровадження відновних практик у загальноосвітніх навчальних закладах;

– ознайомити широкий загал учасників навчально-виховного процесу, зокрема, керівників установ, організацій, закладів освіти з особливостями роботи ШСП та можливостями співпраці (лекторій, наради, батьківські збори, перегляд фільму, презентації, індивідуальні бесіди, пропозиції тощо).

Організаційне планування:

– скласти кошторис витрат на впровадження проекту (тренінг для медіаторів-дорослих "Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння" – I етап, тренінг для координаторів-фасилітаторів дорослих "Базові навички координатора шкільної служби порозуміння" – II етап, тренінг для підготовки медіаторів-дітей – III етап);

– проаналізувати можливість запрошення тренерів у район (місто) для проведення тренінгу або направлення представників для навчання в інші регіони. На-вчання проводиться благодійною організацією "Український центр порозуміння" з наданням відповідних сертифікатів [6]. Можливе залучення до навчального процесу Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи для отримання працівниками психологічної служби, які проходять навчання, базових навичок медіатора, координатора, сертифікату про підвищення кваліфікації державного зразка. На тренінги для дітей запрошуються діти-медіатори у супроводі з координатором із різних регіонів (міст, ра-

Один із моментів презентації новоствореної шкільної служби порозуміння в Піщанській гімназії

йонів), тому слід передбачити поселення, харчування дітей.

Перший етап очного навчання координаторів-медіаторів дорослих:

- організація та проведення тренінгу на базі району (міста) "Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння" або організація поїздки дорослих-медіаторів для участі у тренінгу;
- отримання учасником тренінгу завдань для самостійного виконання та набуття практичного досвіду роботи.

Перший етап

Гармонізація психологічного мікроклімату в навчальному закладі:

- організувати презентації проекту, активно запровадити у навчальному закладі відновний підхід при вирішенні шкільних конфліктів, у ході роботи проводити навчально-просвітницьку діяльність щодо видів конфліктів, їх стадій розвитку та можливих шляхів вирішення. Головна мета діяльності на цьому етапі – гармонізувати морально-психологічний клімат у навчальному закладі, створити атмосферу довіри, сформувати інформаційний банк матеріалів про наявність виходу із складних ситуацій шляхом переговорів (виконавець – дорослий-медіатор, який успішно завершив 4-денний тренінг "Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння", має відповідний проміжний сертифікат) та отримав завдання I етапу).

Формування команди старшокласників-медіаторів:

- відбір дорослим-медіатором із кола старшокласників для навчання майбутніх учнів-медіаторів (до потенційних медіаторів можуть залучатися також учні з девіантною поведінкою, які користуються авторитетом серед однолітків). Відбір проводиться за допомогою спостереження, тестування, анкетування;
- налагодити співпрацю з органами учнівського самоврядування та адміністрацією навчального закладу щодо запровадження ШСП.

Дистанційне навчання медіатора, координатора шкільних служб порозуміння:

- виконання та подання для аналізу у БО "Український центр порозуміння" завдання I етапу.

Другий етап

Другий етап очного навчання координаторів-медіаторів дорослих

- дорослу-медіатору, який успішно завершив 4-денний тренінг "Базові навички медіатора шкільної служби порозуміння", має відповідний проміжний сертифікат та успішно виконав контрольні завдання I етапу, пропонується пройти 4-ден-

ний тренінг "Базові навички фасилітатора шкільної служби порозуміння". Лише після успішного завершення двох тренінгів по 4 дні доросла особа отримує сертифікат про право запроваджувати шкільні служби порозуміння (на цей час у неї сформований перелік потенційних старшокласників для підготовки до проведення медіації). Після отримання кінцевого сертифікату (на підставі двох проміжних) фахівець має право готувати медіаторів-старшокласників та запроваджувати ШСП.

Третій етап

Навчання медіаторів-старшокласників:

- погодити графік проведення навчального тренінгу для учнів з адміністрацією та педагогічним колективом закладу;
- здійснити організаційні підготовчі заходи для проведення тренінгу для старшокласників (місце проведення, проживання учнів, харчування тощо);
- передбачити участь у тренінгу для старшокласників медіаторів-старшокласників з інших регіонів у супроводі з координатором-фасилітатором дорослим.

Інформування громадськості:

- проінформувати батьків, учнів, громадськість про підготовку старшокласників-медіаторів та запровадження ШСП.

Необхідні ресурси

Інформаційно-методичні:

- інформаційно-методичне сприяння при запровадженні проекту надає Благодійна організація "Український центр порозуміння". Кращий досвід запровадження шкільних служб порозуміння у Полтавській області мають: Кременчуцький центр практичної психології і соціальної роботи відділу освіти Кременчуцької райдержадміністрації (завідувачка Наріжна Валентина Анатоліївна), Піщанська гімназія Кременчуцького району (районний координатор Чикун Людмила Миколаївна), Пирятинська спеціалізована загальноосвітня школа № 4 І-ІІІ ст. (районний координатор Росюк Алла Олексandrівна), Березоворудківська ЗОШ І-ІІІ ст. (координатор Прокопенко Світлана Сергійвна), Пирятинська районна громадська організація "Жіночі ініціативи" (координатор Таран Ірина).

Організаційні:

- представники влади: райдержадміністрація (міськвиконком) (Кременчуцька райдержадміністрація);

- установи, заклади системи освіти: відділ освіти райдержадміністрації (міськвиконкому), навчальний заклад системи загальної середньої освіти, Кременчуцький центр практичної психології і соціальної роботи відділу освіти Кременчуцької райдержадміністрації, Піщанська гімназія Кременчуцького району, загальноосвітні

навчальні заклади Кременчуцького району;

— правозахисні органи Кременчуцького району: районний суд, районна прокуратура, сектор кримінальної міліції у справах дітей Кременчуцького РВ УМС у Полтавській області.

— служби, які займаються справами дітей у Кременчуцькому районі: служба у справах дітей райдержадміністрації, районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, відділ у справах сім'ї, молоді і спорту райдержадміністрації.

Матеріальні:

— окремий кабінет із відповідними меблями; робочі зошити з друкованою основою; канцтовари; методичне забезпечення; витрати на проведення тренінгів; оплата праці тренерам; харчування та проживання учасників тренінгу.

Співвиконавці

Кременчуцький районний центр практичної психології і соціальної роботи відділу освіти Кременчуцької райдержадміністрації.

Оцінка результатів

Кількісні показники:

- кількість учасників навчально-виховного процесу, які мають змогу скористатися медіацією при вирішенні конфліктних ситуацій;
- кількість працюючих координаторів, медіаторів ШСП у районі;
- кількість проведених медіацій, "кіл примирення";
- зменшення випадків насилля та жорстокості у навчальному закладі;
- зменшення кількості випадків підліткової злочинності;

Якісні показники:

— активність учнів, яка виявляється у ході запровадження ШСП, висловлювання пропозицій, відгуків. Конкретні звернення

Педагоги-натхненники створення медіаторської служби у Піщанській гімназії (зліва направо):
директор з інституційного розвитку БО
"Український центр порозуміння" Альона Горова;
президент цього центру Роман Коваль;
координатор шкільної служби порозуміння,
практичний психолог Піщанської гімназії Людмила
Чикун; директор гімназії Вадим Ткаченко; зав.
Кременчуцького районного центру практичної
психології і соціальної роботи Валентина Наріжна

по допомозу при вирішенні конфліктних ситуацій. Створення атмосфери взаємодії, співпраці, взаєморозуміння, зближення, згуртування, досягнення порозуміння.

Поширення досвіду

— проведення "круглого столу" "Упровадження відновних технологій у практику діяльності психологічної служби" за участю представників БО Українського центру порозуміння Романа Кovalя, Альони Горової, представника Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, представників районної державної адміністрації, районної ради, відділу освіти;

— проведення методичного об'єднання практичних психологів і соціальних педагогів системи освіти для висвітлення досвіду упровадження відновних підходів до залагодження шкільних конфліктів;

— презентація проекту "Запровадження відновних технологій у практику діяльності загальноосвітнього навчального закладу" на обласному семінарі "Удосконалення просвітницько-профілактичних заходів щодо запобігання правопорушень та проявів насильства серед неповнолітніх, попередження дитячої бездоглядності та безпритульності";

— створення презентації для педагогічного колективу шкільної служби порозуміння за участю медіаторів на педагогічній раді гімназії;

— стаття у ЗМІ;

— розроблена у ході проекту модель буде запропонована до реалізації у загальноосвітніх навчальних закладах області;

— випуск збірки методичних матеріалів для зацікавлених працівників щодо запровадження ШСП;

— інформування педколективу гімназії про досягнення ШСП та подальші кроки впровадження відновного підходу в гімназії (реклама, інформаційні повідомлення, презентація);

— інформування інших установ, організацій, які опікуються дотриманням прав та свобод молодого покоління.

Очікувані результати

Покращення соціально-психологічного мікроклімату в шкільних колективах (кількісні та якісні показники), створення дієвої комплексної моделі відновних підходів профілактики підліткової злочинності із зачлененням громадськості, відповідних установ та організацій. Підвищення психологічної культури учасників навчально-виховного процесу.

Стаття надійшла в редакцію 10.11.2010 ■